

THEOLOGIAI SZEMLE

A MAGYARORSZÁGI EGYHÁZAK ÖKUMENIKUS TANÁCSÁNAK FOLYÓIRATA

A TARTALOMBÓL

**A Heidelbergi Káté teológiai jelentősége
és mai aktualitása**

* * *

**A 475 éves
debreceni Református Kollégium
művelődéstörténeti jelentősége**

* * *

**Negyvenéves
a Doktorok Kollégiuma**

* * *

Edictum Mediolanense

ALAPÍTVÁ 1925

ÚJ FOLYAM (LVI)

2013

4

TANÍTS MINKET, URUNK!*

„Ti tehát halljátok meg...”

Kettős üzenet Máté evangéliuma 13. fejezetének példázataiban

David Wenham nagyívű kiazmusként írja le a Mt 13-ban olvasható példázatos tanítás szerkezetét. Az alábbi tanulmány, e megközelítés értékelése után, a fejezet nyolc példázatának egységes szerkezetére támaszkodva azok összefüggő teológiai üzenetét keresi. Rámutat, hogy erőteljes hangsúlybeli különbség van aközött, ahogy Jézus előbb a hitetlen sokaságnak, majd hűséges követőinek szól a mennyei királyságról. A vele szemben állókat és a közömbösöket példázatai arra intik, hogy személyében rejtetten, de valóságosan jelen van az ország uralkodója, éppen ezért elvetése ítéletet hordoz. Tanítványai számára viszont uralkodásának kivételes gazdagságát hirdeti Jézus. A két csoportot a Jézus személyéhez való viszony választja el egymástól, ezt világítják meg a fejezet kiemelt pontjain olvasható párbeszédnek.**

David Wenham describes the parabolic teaching in Mt 13 as an elaborate chiasm. After evaluating this approach, the present study explores the coherent theological message of the eight parables, leaning on their integrated structure. It claims a forceful difference of emphasis between Jesus' words about the heavenly kingdom to the unbelieving crowd and later to his faithful followers. His parables warn the adversary and the unconcerned that in his person the sovereign of the kingdom is secretly but truly present, therefore, their rejection results in their judgement. For his disciples, on the other hand, Jesus preaches the extraordinary richness of his reign. The dialogues at the turning points of the chapter illustrate that the two groups are separated by their opposed relation to Jesus.

David Wenham kiasztikus szerkezeti modellje

1979-ben David Wenham érdekes cikket jelentetett meg, amelyben a Máté evangéliuma 13. részében található jézusi példázatos tanítás irodalmi szerkezetének rekonstrukciójára tesz javaslatot.¹ Alábbi tanulmány ezt az írást ismerteti és értékeli, hogy aztán kísérletet tegyen Wenham azon felismeréseinek a további kiaknázására, amelyek értékes alapot jelenthetnek az egész fejezet üzenetének, teológiai tartalmának jobb megértésében.

A később évtizedekig Oxfordban tanító (és egy ideig az oxfordi Wycliffe Hallt dékánként vezető) újszövetségi kutató tézise abból indul ki, hogy a kommentárokból elterjedt állásponttal szemben Máté itt nem hét, hanem valójában nyolc példázatot jegyez le; semmi sem indokolja ugyanis, hogy az 52. versben az írástudóról szóló mondatot ne példázatnak tekintsük. A különbség a 24–50. versekben szereplő hat példázattal szemben csupán az, hogy a hasonlított itt nem a „mennyek országa”, hanem „minden írástudó, aki tanítványává lett a mennyek országának”. Ebből a szempontból azonban párhuzamot alkot a legelsővel, a „magvető példázatával” (3–9), amely Jézus magyarázatában a mennyek országa helyett következetesen az annak „igéjét hallgatóra” vonatkozik.

Erre az inklúzióra építi fel Wenham azt a kiasztikus szerkezetet,² amelyet a Mt 13,3–52-ben kimutat. Eszerint a nyolc példázatot két részre osztja a 36. vers: Jézus

a tömeget elhagyva tanítványával visszahúzódik a házba. Előzőleg a sokaságnak éppúgy négy példázatot mond el, mint ezután a tanítványoknak – láttuk, hogy az első részben a legelső, a másodikban az utolsó a mennyek országának igéjét hallgatókról, illetve azt tanítványként fogadókról szól, míg közöttük három-három példázatban magáról a mennyei királyságról tanít Jézus. A második (a „konkoly”) és a hetedik példázat (a „halászháló”) megint csak párba állítható egymásra erősen rímelő magyarázatuk révén. Végül a harmadik-negyedik („mustármag” és „kovász”), illetve az ötödik-hatodik („kincs” és „gyöngykereskedő”) egy-egy példázattal, amelyek így szintén – strukturálisan is – párhuzamot alkotnak.

A nyolc példázat 1+3/3+1 felosztását erősíti az a tény, hogy a fejezetben három példázat után azok jézusi

* Ebben a rovatban csak lektorált tanulmányok jelennek meg.

** Örömmel mondok köszönetet doktori témavezetőmnek, dr. Balla Péter professzornak: graduális tanulmányaim idején ő ösztönzött a tárgyalt szakasz kutatására, az ő irányítása mellett, tanácsai figyelembe vételével és gazdag könyvtára felhasználásával írhattam azt a díjnyertes exegetikai OTDK-dolgozatot, amelynek egyes adataira és felismeréseire jelen írásom összefüggései épülnek. Hálával tartozom továbbá értékes észrevételeikért, kérdéseikért és javaslataikért az akkori dolgozat kari bírálóinak a KRE HTK-n, a nemrégiben elhunyt dr. Bolyki János professzornak és dr. Herczeg Pál professzornak; a 2003. évi XXVI. OTDK Társadalomtudományi Szekciójára Vallástudományi Tagozatában zsűriző dr. Benyik Györgynek, dr. Bodó Sárának és dr. Fekete Károlynak; és szakdolgozati bírálóimnak, dr. Fabiny Tamás püspök úrnak. A leírtak felelősségét természetesen egyedül viselem.

magyarázatát is lejegyzí az evangélista, mégpedig mindháromszor összekapcsolva egy rövid párbeszéddel, amelyben a példázatos tanítás értelméről és megértéséről szól Jézus, illetve Máté. Ezek éppen a korábban jelzett fordulópontokon jelennek meg: az első példázat után annak a magyarázata (10–23), az utolsó előtt a hetediké (49–51), és a sokaságnak mondott példázatok befejezése után a másodiké, a „konkoly” példázatáé (34–43).

Ezeket a megfigyeléseket a következőképpen ábrázolhatjuk Wenham nyomán táblázatosan is:³

(A sokaságnak:)

1	3–9 a magvető példázata a királyság igéjének hallgatójáról
2a	10–17 <i>párbeszéd a példázatos tanítás értelméről</i>
2b	18–23 <i>a magvető példázatának magyarázata</i>
3	24–30 a konkoly példázata
4a	31–32 a mustármag példázata
4b	33 a kovász példázata
5a	34–35 <i>a példázatos tanításról</i>
(A tanítványoknak:)	
5b	36–43 <i>a konkoly példázatának magyarázata</i>
4b'	44 az elrejtett kincs példázata
4a'	45–46 a gyöngykereskedő példázata
3'	47–48 a halászháló példázata
2b'	49–50 <i>a halászháló példázatának magyarázata</i>
2a'	51 <i>párbeszéd a példázatok megértéséről</i>
1'	52 a házigazda példázata a királyság tanítványáról

Mielőtt megindokolnánk, hogy miben hozhat ma új hasznot az újszövetségi exegézis számára egy 1979-ben publikált cikk, röviden értékeljük a Wenham írásában felvázolt szerkezetet. Általánosságban megállapíthatjuk, hogy az azóta megjelent Máté-kommentárok és újszövetségi bevezetéseknél ugyan gyakran említik Wenham cikkét legalább bibliográfiai adatként, többségük érdemben nem foglalkozik vele.⁴ Leginkább a következő pontokon merülhetnek (vagy merülnek) fel kérdések az ismertetett szerkezettel szemben.

Bár ma már számos magyarázó elfogadja a királyság tanítványává lett írástudóról szóló mondatot példázatnak, még mindig vannak, akik vitatják ezt.⁵ Ez az ellentetés azonban nehezen érthető. Ahogy már Wenham is felhívta erre a figyelmet, a mondat felépítése párhuzamos a korábbi példázatokéval: a hasonlított nominatívusban álló megnevezése után ugyanaz a hasonlító formula (ὁμοίως ἐστίν) szerepel hímnemben, amely előzőleg a „mennyeik országáról” szóló példázatokot bevezette (ott az alannyal egyeztetve nőnemben), majd datívusban következik az, amihez hasonlít az alany. A hasonlítószó mondatbeli elhelyezése, vagy az alany különbsége aligha indokolja, hogy más műfajról beszéljünk. Formailag a házigazda hasonlata jóval közelebb áll a 24–50-ben szereplő hat példázat bármelyikéhez, mint azok a magvető történetéhez (3–9), amelynek példázat voltáról senki sem kételkedik!⁶

A másik, ennél talán jelentősebb súllyal felmerülő kérdés, hogy a kiasztikus szerkezet egyes elemei hosszukat és kidolgozásukat tekintve meglehetősen aránytalanok. (Különösen is problematikusnak látszik ez ott, ahol

egymással párba állított példázatok hossza és összetettsége különbözik feltűnően.)⁷ Általában elmondhatjuk, hogy a tanítványoknak szóló tanítás (36–52) a két példázatpártól (31–33, illetve 44–46) eltekintve minden elemében rövidebb, mint a megelőző, sokaságnak elmondott beszéd (3–33). Bár ilyen aránytalanság önmagában talán még nem lenne teljesen példa nélküli kiasztikus szerkesztésnél,⁸ e tanulmány folytatásában amellet érvelek, hogy ez akár tudatos megoldás is lehet az első evangélista részéről, hiszen az első négy példázat bonyolultabb szerkezete Máté interpretációjában a példázatokkal megszólított hallgatóság összetettségét is láttathatja. Még egy szempontot azonban érdemes figyelembe venni: kiazmus azonosításánál lényeges az egymással párban álló egységek pontos behatárolása.⁹ Igaz ugyan, hogy a 10–17. versekben, illetve az 51. versben található párbeszédek grammatikailag 11 (többségében összetett) mondatot tükröznek három egyszerű mondattal,¹⁰ az irodalmi szerkezet szempontjából mindkét helyen csupán egy kérdés és egy felelet olvasható. Nyelvtani összehasonlításban a magvető-példázat hét mondata és a házigazda-példázat egy mondata szintén kétségtelenül meglehetősen aránytalan, de e szerkezeti rekonstrukció szerint műfajilag Máté végső soron mégis két teljes és koherens példázatot vet össze egymással.

Vizsont nyomós érvek erősítik Wenham elgondolását. Mindenekelőtt érdemes megemlíteni, hogy egy ilyen szerkesztés nem lenne idegen Máté evangéliumától. Itt csupán néhány példáját hadd említsük annak, hogy legkülönbözőbb teológiai háttérű írásmagyarázók milyen párhuzamait írtak le az első evangéliumban. Matthias Konradt heidelbergi professzor a Mt 21,23–22,46 felépítésében szintén 1+3/3+1-es szerkezetet mutat ki: Jézus ellenfeleinek provokatív kérdése Jézus hatalmáról, illetve Jézus kérdése a Dávid Fiáról két hármas egységet fog közre – Jézus három példázatát, majd ellenfeleinek három kérdését.¹¹ Ulrich Luz nagyívű Máté-kommentárjában Jézus másik meghatározó tanításának, a Hegyi beszédnek (Mt 5–7) a kompozícióját fogalmazza meg egy hatalmas, az Úri imádság köré felépülő kiazmusként.¹² Maga Wenham ugyanebben a cikkében a 13,10–18 versek szerkesztésében a példázat-fejezet egészét sajátosan tükröző kompozíciót lát.¹³ Végül ne feledjük, hogy több exegéta a teljes evangélium felépítésében egy nagy koncentrikus szerkezetet lát, amelynek középpontjában éppen a Mt 13 példázat-beszéde helyezkedik el!¹⁴

Wenham szerkezeti vázának erőssége, hogy választ kínál számos olyan kérdésre, amelyet a példázatos tanítás egyébként összefüggéstelennek tűnő kompozíciója vet fel. Ilyen klasszikus probléma a konkoly példázatának (24–30) és a példázat magyarázatának (37–43) látványos különválasztása két rövid példázat beekelésével.¹⁵ Önmagában az a tény, hogy a magyarázat már csak a tanítványoknak szól, nem oldja meg a kérdést: a magvető példázatának szűk körben elhangzott magyarázatát (18–23) az evangélista különösebb aggályok nélkül illeszti be két olyan példázat közé, amelyeket Jézus a sokaságnak mond. Úgy tűnik, hogy Máté különös hangsúlyt akart adni a példázatmagyarázatoknak és az azokhoz kapcsolódó párbeszédeknek, ezért helyezte el gondosan a fejezet kulcspontjain ezeket.

Hasonlóképpen Máté sajátos szóhasználatát is érthetővé teszi több helyen ez az elmélet. Azt a kérdést, hogy a kovásznak a lisztbe keverését miért pont az ἐνέκρυψεν („belerejtette”) szóval fordítja görögre az evangélium (33), megválaszolhatja az a felismerés, hogy ezt a sokaságnak elhangzó minipéldázatot a földbe „rejtett” (κεκρυμμένω), majd megtalálása után újra „elrejtett” (ἐκρυψεν) kincs hasonlatával tükrözi a tanítványoknak mondott beszédrész (44).¹⁶ Ugyanígy érthetővé válik a látszólag felesleges ἄνθρωπος főnév megjelenése a kereskedőről szóló kis történetben (45), ha tudjuk, hogy ez a kifejezés kapcsolja össze a korábban elhangzott, párhuzamos mustármag példázattal (31).¹⁷

Mindezek után térjünk rá a legfontosabb kérdésre: mi indokolja, hogy közel harmincöt év után leporoljunk egy ugyan kimutatható, de csak korlátozott hatást kiváltott elméletet? Az a feltevés, hogy Wenham tézise jelentősebb „frászmagyarázati potenciállal” is bírhat, mint amit maga a szerző cikkében megfogalmazott. Ezt kísérlem meg bemutatni a következőkben.

Abból a következtetésből érdemes kiindulni, amellyel Wenham rövid tanulmánya véget ér: hogy Máté evangélista Jézus példázatos tanítását egységes művészi szerkezetben adja elénk. És azt a feltételezést illeszthetjük ehhez a gondolathoz, hogy Máté talán nemcsak formájában alkotta meg mesterien könyvének a Jézus példázatos tanítását összefoglaló részét, hanem az igehirdetés tartalmának, teológiai hangsúlyainak bemutatásában is hasonlóan precíz volt.¹⁸

Először arra figyeljünk, hogy Máté világosan elválasztja a tömegnek elmondott példázatokat a tanítványoknak szólóktól: egyértelműen azonosítja az aktuális tanítás hallgatóit. Ebből arra következtethetünk, hogy a nyolc példázat illusztrálja az evangélium olvasói-hallgatói számára is Jézus példázatos tanításának a hangsúlyait: mit emelt ki akkor, amikor a hitetlen sokasághoz, és mit, amikor a követőjévé szegődött tanítványokhoz szólt?

Jézus igehirdetése a sokaság számára

A tömeg előtt elhangzott első négy példázat üzenetének fókuszában a mennyei királyság *rejtett, erőtlen, de valóságos jelenléte* áll. Jól megfigyelhető ez az egész igehirdetést nyitó, önmagában is gyönyörűen megformált magvető-példázatban, amely tulajdonképpen négy részpéldázat egybeszerkesztése négy egymáshoz kapcsolódó jelenetként. A négy jelenetben állandó elem a mag jelenléte – a magyarázathoz azonban (a szinoptikus párhuzamokkal ellentétben) csak közvetve derül ki, hogy ez a királyságot hordozó ígére vonatkozik.¹⁹ Azt azonban Jézus világosan kimondja, hogy a történet „változója”, a talaj minősége az ige hallgatóját mutatja be: ez határozza meg, hogy a titkon jelen lévő mag elérje-e a célját, hoz-e gyümölcsöt. Ilyen módon a mennyek országának ígéje ítéletet hordoz mindazoknak, akik nem megfelelő módon fogadják azt. A gyümölcsöt nem a talaj hozza, hanem a mag, de a mag hatása nem minden környezetben azonos. A mag valóságos jelenléte fedi fel a talaj terméketlenségét.

Ezt a jelenlétet fogalmazza meg világosan a mustármag és a kovász példázatpárja is, amikor a Jézusban rejtve megérkezett mennyek országában feszülő erőkről beszél. Mint a közmondásosan jelentéktelen, 1 mm átmérőjű feketemustár magva, amely szabad szemmel alig látható, mégis jókora, 2-3 méteres zöldnövényt terem.²⁰ Amit először látunk, könnyen félrevezethet bennünket. Ahogy a tészta „belerejtett” kovász is átalakítja, megkeleszti az egész adag lisztet. Sokszor nagyobb hatással van az, amit észre sem veszünk, mint e világ látványos tényezői. Jézus személyében és igehirdetésében ezt az észrevehetetlent ragadja meg a tanítvány – és ezt utasítja el az értetlen hallgató!

R. T. France az első négy példázatot „növekedési példázatokként” (*parables of growth*) csoportosítja: és ahogy erre még utalni fogunk, valóban fontos mellékhangsúlyként jelenik meg mindben a növekedés mozzanata, az a kontinuitás, amely a jelentéktelen, lenézett, veszélyeztetett kezdetet a dicsőséges eredménnyel összekapcsolja, és ugyanakkor az a kontraszt, amely mégis e kettő, egymással összefüggő valóság között feszül. Ez a kontraszt vezet oda, hogy a sokaság értetlenül szembefordul Jézussal – és ez a kontinuitás lesz a hitetlen tömegek számára végül az ítélet hordozója!²¹

A jézusi példázatok üzenete a tanítványok számára

Más hangsúly jelenik meg azokban a példázatokban, amelyek csak a tanítványoknak szólnak. Itt a központi üzenethez kulcsot ad a kezünkbe Davies és Allison azon megfigyelése, hogy az utolsó négy példázatot mintegy keretezi a θησαυρός szó.²² Ez ugyan a 13,44-ben konkrét kincse vonatkozik, míg a 13,52-ben valószínűleg inkább arra a helyre, ahol az ember az értékeit tartja (mai magyar származékszavával élve a „trezorra”)²³, és mégis egyértelműen ugyanabban az összefüggésben mozog a kétszeri használata. Követői számára Jézus a mennyei királyság *felbecsülhetetlen értékét* akarja hangsúlyozni.

Két rövid példázat, az elrejtett kincs és a gyöngykereskedő története beszél arról, hogy ez a kincs mindent megér annak, aki rátalál (függetlenül attól, hogy véletlen örömteli felfedezés eredményeként, mint az elrejtett kincs esetében, vagy tudatos keresés eredményeképp, mint a kereskedő történetében). A példázatpár két tagjának közös kifejezései: εὐρὼν, πάντα ὅσα ἔχει és ἀγοράζω – „miután megtalálta”, „mindenét, amije van” és „megvásárolja” (utóbbi először praeteritum imperfectum, másodszer aoristos alakban, vsz. egyszerű stílusis okokból) – kijelölik a közös üzenetet. Aki megtalálta a mennyek országát, annak nem jelent veszteséget az sem, ha ezért a kincser mindenét oda kell adnia.²⁴

Ugyanerről a kincsről beszél a Mt 13,52 rövid példázata. Az írástudó, aki Jézus tanítványává lesz, új értékkel gazdagodik. Olyan új értékkel, amely jelentőségében meg is előzi a régit – jelzi a szavak sorrendje: különös sorrend egy olyan társadalomban, amely egyértelműen többre becsülte a régit, a kipróbáltat az újnál. Különösen provokatív ez a sorrend, ha a régi az Írásokra vonatkozik (hiszen írástudóról beszélünk), amelyeket második helyre

szorít az Isten országa, amelynek tanítványává lett ez az írástudó. Fontos leszögezni: egyáltalán nem teszi ez értéktelenné a régit, hiszen az írástudó kincstárában ott marad a régi, és örömmel hozza elő azt is. Sőt, az új kincs éppenhogy új értéket ad a réginek is! A tanítványává lett írástudó sokszorososan meggazdagodott, amikor rátalált a kincsre, amelyet a mennyek országa magában rejt!²⁵

Ahol a két üzenet összekapcsolódik

Ez az üzenet, a mennyek országának értéke egyértelműen megjelenik a sokaságnak mondott példázatokban is. Általában éppen a példázatok csattanója, „meglepetés-mozzanata” az, amely világosan jelzi, hogy itt nem akármilyen rejtett jelenlétről van szó: az empirikus valóságot felülmúló gazdagság rejlik abban a mennyei királyságban, amely Jézus személyében és igehirdetésében titkon megjelent. Hiszen földi viszonylatban melyik magtól várunk százszoros termést?²⁶ Melyik mustármagból lesz jókora bokor helyett hatalmas fa? Melyik háziasszony készít negyven liter (három szat) lisztből százötven főre lakomát?²⁷ Nem a mindennapok megszokott valóságában mozgunk, amikor ezeket a példázatokot hallgatjuk-olvassuk – olyan területre vezetnek bennünket, amelyről emberi beszéd akkor is csak aránytalanul keveset mondhat el, ha szélsőséges képekkel érzékelteti azt.²⁸

Ez a gazdag királyság a meg nem értett, megvetett, üldözött Jézus személyében már jelen van – ahogy a gabonamagban a harmincszoros vagy százszoros termés, a mustármagban a „fa”, a kovászban a tészta. A „növekedési példázatokban” a kontraszt mellett ismét fontossá válik a kontinuitás gondolata: aki Jézus követésére szánta az életét, az már örököse lett ennek az országnak. A tanítványoknak nincs okuk kétségbe esni a növekvő ellenállás láttán, hiszen nekik már Jézus feltárta, mi váltja fel a mai, néha fenyegető, máskor elkésérítő valóságot. Ebben a tudatban hirdethetik bátran, örömmel a Jézustól tanult ígét.²⁹

A négy „növekedési példázat” így egyrészt az ítéletre figyelmezteti az alkalmi, érdeklődő tömeg tagjait, másrészt a Mesterük iránti bizalomban erősíti meg Jézus elkötelezett követőit: a kétféle üzenet egymáshoz kapcsolódik. Ez az a pont, ahol megérthetjük, miért válik terjedelmében és összetettségében is aránytalaná a jézusi igehirdetés két fele. Hasonlítsuk össze a magvető és a házigazda példázatát! Utóbbi egyértelműen a tanítványoknak szóló központi üzenetet nyomatékosítja: azt az értéket emeli ki, amelyet a mennyei királyság hordoz. Más a hangsúlya a sokaságnak mondott beszéd elején elhangzó, gyönyörű magvető-példázatnak, amelynek négy jelenetéből csak az utolsó fordítja a tekintetünket erre a valóságra, az előző három éppen azokról szól, akikben ez az érték nem jelenhet meg – a termékeny mag valóságos jelenléte ellenére! Ha viszont itt is csak a mennyei királyság értékét megjelenítő 8. verset vetjük össze az 52.-kel, egyből eltűnik az aránytalanság.

Ugyanez a megfigyelés még világosabban láthatóvá lehet, ha az eddig tudatosan mellőzött két példázatot, a konkoly és a halászháló példázatait szemügyre vesszük.

A halászháló példázatában ismét az érték kérdésénél járunk: a jó és a hitvány, az igaz és a gonosz szétválogatásáról beszél Jézus. Isten királyságában nincs helye a rossznak, a haszontalannak; azt Isten szolgálói, az angyalok, éppúgy kivetik az *aión* beteljesedésekor, ahogy a halászok az értéktelen halakat.

A konkoly példázatának bonyolultabb a szerkezete. Több exegéta három jelenetre bontja, egyrészt a tárgyalt idősíkokra, másrészt a megjelenő szereplőkre tekintettel. Az első jelenetben az alaphelyzetet, a bonyodalom forrását jelöli meg Jézus: a jó magot vető ember munkáját ellensége megpróbálja úgy tönkretenni, hogy konkolyt vet a gabona közé (24–26). A második jelenet a történet központi idősíkjá, a bonyodalom kibontása: a szolgák felfedezik a konkolyt, és javaslatot tesznek a megsemmisítésére; a gazda azonban a búza védelmében elutasítja ajánlatukat (27–30a). A harmadik jelenetet a gazda beszéde vetíti előre: majd az elkövetkező aratáskor megparancsolja az aratóknak, hogy válogassák ki a búza közül a konkolyt, semmisítsék meg, és ezután gyűjtsék össze a tiszta búzát (30b–d).³⁰

Craig Blomberg a példázat három központi karakterének (gazda, búza, konkoly) azonosítása után arra hívja fel a figyelmet, hogy a három jelenet egy-egy szereplő „sikerével” zárul. Az első jelenetben úgy tűnik, hogy győz az *ellenség* és a *konkoly*, amelyet elvetett; a második jelenetben a szolgák buzgósága egy pillanatra ugyan veszélybe sodorja a *búzát*, de az végül a gazda döntésének megfelelően megmarad; a harmadik jelenet a *gazda* végső győzelmét, eredeti akaratának megvalósulását hozza.³¹

Különös hangsúlyeltolódásra lehetünk figyelmesek, ha ezek után összehasonlítjuk a konkoly példázatát a néhány verssel később olvasható magyarázatával. A magyarázat a szereplők azonosítása (37–39) után már egyértelműen a harmadik jelenetre koncentrál (40–43) – arra, amelyik szinte teljesen párhuzamos a háló példázatának üzenetével: a mennyek országában nincs helye a gonosznak! Maga az eredeti példázat azonban máshová helyezi a fókuszot: a második jelenetre. Két jel is láthatjuk ennek. Egyrészt a példázat már ismertetett szerkezete erre irányítja a figyelmünket: a központi idősíki a veszélyeztetett helyzetben lévő búza és a létét támadó konkoly „együttélésének” időszaka, amikor a gazda és szolgálói párbeszéde elhangzik; ebben a négy versen át húzódó beszélgetésben (27–30) mindössze az utolsó fél vers ad helyet a megelőlegetett utolsó jelenetnek, a konkoly megsemmisítésének. A másik jelzés a példázat bevezetésében figyelhető meg. Don Carson egy cikke hívta fel a figyelmet arra, hogy a Máté evangéliumában olvasható „mennyek országa”-példázatok bevezetésében a görög hasonlító formulák használata szabályosságot mutat.³² A ὁμοίως ἔστιν kifejezés azokban a példázatokban jelenik meg, amelyek idői dimenziótól függetlenül tárgyalják a mennyei királyságot.³³ A jövő időben szereplő ὁμοιωθήσεται igével azokban a példázatokban találkozunk, ahol a mennyek országa eszkatologikus beteljesedéséről olvasunk. Végül ugyanennek az igének az indikatív aoristosa (ὁμοιωθή) azokat a példázatokot vezeti be, amelyek a királyság jelen állapotát írják le – „a mennyek országa olyanná lett, mint...” A konkoly példázata ezzel az utóbbi kifejezéssel kezdődik. A hangsúly tehát a

második jeleneten: a jelenben megtapasztalt helyzeten van. Azon a jeleneten, amelyben a szolgálk javaslata ugyan veszélybe sodorja a konkoly jelenléte által fenyegetett búzát, de végül a gazda bölcsessége biztosítja a veszélyeztetett búza jelenét és jövőjét.

Máté úgy mutatja tehát be a konkoly példázatát, mint amelynek fókuszába a jelen helyzet kerül akkor, amikor a sokaságnak beszél Jézus: a látszólag veszélyeztetett, fenyegetett búza az Isten gyakorta lekicsinyelt munkáját, a királyság fiait (38) jelképezi, ugyanakkor jelenlétével és megmaradásával egyben a konkoly ítéletét is hirdeti!³⁴ Amikor azonban Jézus már csak a tanítványokhoz fordul, a magyarázatban a hangsúly átkerül a királyság jövőbeli győzelmére, és az igazakra, akik „Atyjuk királyságában fénylenek, mint a nap.” Megint a mennyek országa valóságos értékére irányítja Jézus közvetlen követői figyelmét!

A konkoly és a halászháló példázatának megfogalmazása azonban még a közös üzenetrészben is jelzi az olvasónak finoman a különbségtételt. Máté evangéliumában hétszer szerepel a συλλέγω (összegyűjteni) ige: hatszor e két példázat összefüggésében. Különös módon a konkoly példázata (28, 29, 30) és annak magyarázata (40, 41) is mindig a konkoly, illetve az általa képviselt „botránkoztató és törvénytelenéget cselekvő” (41) összegyűjtéséről beszél – azaz a mennyek országa számára haszontalanok ítéletéről. Ezzel szemben a halászháló példázata a jó, az értékes összegyűjtéséről (48) beszél!³⁵ Ismét a kettős üzenet: az ítélet és az érték szembeállítás fedezhető fel ebben a kettősségben!

A Mt 13,3–9, 24–33 négy példázatát tehát kettős közönségnek mondja el Jézus: ezért az összetettebb, kettős üzenet. A középpontban a sokaság tanítása áll, de világosan előreutal az evangélista már itt is arra, amit Jézus követőinek hirdet majd. A 36. versből olvasható négy példázat viszont már csak a tanítványoknak szóló üzenetre koncentrál. Így három-három példázat hangsúlyozza 1. a mennyei királyság félreérthetően esendő, rejtett jelenlétét (a közömbös sokaságnak; 24–33), illetve 2. annak a tiszta, minden kincset meghaladó értékét (Jézus elkötelezett követőinek; 44–48). A bevezető, illetve a záró példázat viszont ezekhez kapcsolódóan a kétféle hallgató kétféle „ítéletét” hirdeti. A sokaság számára a termékeltenség ítéletét (3–9); Jézus követőinek a mennyei gazdagság örömhírét (52).

A példázatok megértése

Mivel egészítik ki ezeket a megfigyeléseket a példázatok között elhelyezett párbeszédés részek? Mint korábban is említettük, ezeket a reflexiókat, amelyek a példázatos igehirdetést kommentálják, Máté a fejezet kulcspontjain helyezi el:³⁶ a sokaságnak mondott szavakat követően, és egyben a tanítványoknak szóló tanítást megelőzően egy zsoltáridézettel magyarázza Jézus sajátos tanítási módját (34–35); a magvető példázata után (10–17) és a házigazda példázata előtt (51) pedig Jézus és a tanítványok beszélgetése foglalkozik ezzel. Utóbbi két dialógust látványosan kapcsolja össze a fejezet egyik kulcsszava: a συνίημι (megérteni) ige. Máté ezt a szót

összesen kilencszer használja (minden más újszövetségi szerzőnél gyakrabban), ebből hatszor a 13. fejezetben! Háromszor a 13,10–17-ben, kétszer az ehhez kapcsolódó példázatmagyarázatban, és egyszer az 51. vers kurta párbeszédében. A magvető példázata utáni beszélgetésben kiderül, hogy a példázatos tanítás azok ítéletét hordozza, akik nem „értik” azt (13–15). Ezt követően a magvető-példázat magyarázatát inklúzióként fogja körül ugyanez a szó: a mag „mindazokban” nem fog teremni, akik „hallgatják a királyság igéjét, és nem értik azt” (19); aki viszont „hallja az igét, és érti is”, az gazdag gyümölcsöt hoz (23). De vajon a tanítványok megértik-e a Jézus példázataiba foglalt igehirdetést? Ezt a kérdést teszi fel közvetlen követőinek a halászháló képenek magyarázata után Jézus, és erre válaszolnak határozott igennel a tanítványok (51). Ezzel a hallott tanításokra felelve tulajdonképpen azt erősítik meg, amire az első két példázatmagyarázat záró figyelmeztetése irányult: akinek füle van, az valóban meghallja Isten országának az igéjét (13,9 és 43; vö. 13,16). Ismét azt láthatjuk, hogy a „bevezető” beszélgetésben egyszerre jelenik meg a Jézus tanítására adott pozitív és negatív reakció, a záró dialógusban azonban már csak egy kérdés marad: a tanítványok részéről van-e valódi megértés?

És miből fakad a megértés? Máté művészi módon szemlélteti ezt, amikor minden ilyen reflexiót egy jézusi példázatmagyarázattal kapcsol össze. Jézus magyarázata bontja ki a rá figyelő előtt a példázat értelmét. „Ti tehát halljátok meg!” – mondja *követőinek* az Úr (18), akik ezáltal abban részesülnek, amit a próféták és igazak haszontalan kívántak látni és hallani (17). E magyarázat nélkül viszont minden hallgató a példázatok ítéletét vonja magára! Mert az elrejtett mennyei királyság rejtve marad az előtt, aki a tanítványokkal ellentétben nem kéri-kérdezi az Úrtól az elhangzottak értelmét! Ezt a gondolatot szemlélteti erőteljesen a 78. zsoltár nyitómondata, amelyet Máté a fejezet középpontjában idéz: a világ teremtésétől elrejtettek Jézus hozza nyilvánosságra! Nála lehet értelemre találni!

Ez a megértés azonban sokkal több egyfajta elméleti felismerésnél. Mielőtt a tanítványok felteszik első kérdésüket, a magvető példázatában a talaj passzív képe utal az ige hallgatójára. Miatán számot adnak arról, hogy megértették az elhangzottakat, Jézus a kincseit büszkén mutogató házigazda analógiájával mutatja be követői új dinamizmusát. A megértett példázat mozgásba hozza az ige befogadóját!³⁷

Jézusi példázatok a Máté evangéliumában és a 21. században

Két kérdésre válaszoljunk még a teljesség érdekében. Egyrészt: hogyan illeszkedik be ez a szerkezeti és teológiai rekonstrukció Máté evangéliumába? Másrészt: röviden foglalkozzunk azzal, mit taníthat ez a fejezet a 21. századi keresztyén egyháznak!

A Mt 10-ben olvasunk a tanítványok kiküldetéséről – ezt követően a példázatos igehirdetésig minden történet arról szól, hogyan növekszik és nyer kifejezést az értetlenség és az ellenállás Jézus szolgálata körül. Elbizony-

talánodik Keresztelő János, nem térnek meg azok a városok, ahol Jézus legtöbb csodája történt, a farizeusok folyamatosan támadják, és még legközelebbi családtagjai is „odakint” állnak meg, miközben ő a sokaságot tanítja. E szomorú szakasz középpontjában hangzik fel Jézus hálaadása (11,25–27), hogy bár a „bölcsek és értelmesek elől” elrejtette Isten „ezeket”,³⁸ mégis felfedte a gyermekeknek! Az Isten országa jelen van, Jézus személyében megragadható lenne – de csak a legkisebbek, Jézus tanítványai, az Atya akaratának engedelmes cselekvői (12,50) részesülnek annak gazdagságában. Ezt az üzenetet mutatja be Jézus a 13. részben olvasható *nyilvános* tanításában is: a *valóságosan megjelent*, de szegényesnek tűnő alakja miatt *megvetett* királyság elutasítójának súlyos ítéletét hirdeti Jézus azokban a példázatokban, amelyeket a sokaságnak mond el.

A 13. fejezet végétől azonban változik a kép. Követői és ellenségei a legkülönbözőbb helyzetekben azt fontolgatják, hogy kicsoda Jézus, és miből fakad „ez a bölcsesség és az erő” (13,54), amelyek szolgálatát kísérik. Erre a kérdésre keresik a választ Názáret lakói, amikor Jézust a családja révén próbálják meghatározni, és ez foglalkoztatja Heródest is, amikor Jézus személyében a feltámadt Keresztelő Jánost látja. Ugyanerre a kérdésre felelnek hódolva azok, akik „valóban Isten Fiának” mondják, miután látták, hogyan vendégelte meg a sokaságot, és hogyan járt méltósággal a viharzó tengeren (14,33); erről vall a megszállott leányáért könyörgő kánaáni asszony, amikor „Dávid Fiának” szólítja (15,22); és erről tesz bizonyosságot Jézus mennyei Atyja, amikor Péternek kijelenti: Ő „a Krisztus, az élő Isten Fia” (16,16). Ezt a választ erősíti meg Jézus elváltozása a hegyen, és a felhőből szóló hang: „Ez az én szeretett Fiam, akiben gyönyörködöm.” (17,5) És végül ezt fedi fel maga Jézus is, amikor templomadóra vonatkozó kérdésre reagálva a királyi fiait szabadnak nevezi az adófizetés alól (17,26). Az a *gazdagság* bontakozik ki a példázatbeszédet követő narratív részekben, amely Jézus személyében megjelen mindenki számára, aki „megérti” őt, és amelynek kibontására – éppen a *tanítványoknak mondott példázatokban* – követőt felszólította. Az evangélium cselekménye azon a nyomvonalon halad tovább, amelyet Jézus példázatai a neki elkötelezettek számára kijelöltek.

Máté korábbi magyarázói utaltak arra, hogy a 13. rész nemcsak az evangélium központi témáját, a „mennyei királyságot” jelöli meg, hanem egyben fontos fordulópont is a cselekményben. Jézus eddig zsinagógákban tanított, ezután egyre inkább a szabadban hirdeti az ígét.³⁹ Más szempontból is jelzésszerű lehet azonban ez a fejezet. A cezúra, amelyet a 36. vers jelez: Jézus elhagyja a sokaságot, és bizonyos tanításokat már csak elkötelezett követőinek mond el, azt a szakadást mutatja be, amelyet finom ecsetvonásokkal, de egyre erőteljesebben emel ki az evangélium szerzője. Ha az öt nagy tanítói egység közül arra a háromra figyelünk, amely a sokaság jelenlétében hangzik el, észrevehetjük ezt a változást. A Hegyi beszéd (5–7. rész) egyszerre szólítja meg Jézus akkori követőit, és a sokaságban jelen lévő potenciális tanítványait. Az 5,1 szerint tanítványai gyülekeztek köré, a lezáró 7,28 szerint viszont a beszéd végeztével a sokaság is ámuldozott Jézus tanításán. Bár a bevezető szavak

mutatnak egyfajta megkülönböztetést, valójában a tanítványok és a sokaság együtt figyelik Jézus szavait. A 13. fejezet azonban már egyértelműen jelezte, hogy ez a két csoport nem azonosítható, és Jézus igehirdetése is mást üzen az egyiknek és a másiknak. Az ítéletet meghirdető hatalmas prédikációban (23–25. rész) látványosan különül el a két csoport: Jézus ellenségei és hűséges tanítványai. A 23. rész bevezető szavai éppen arra hívják fel az Uruk mellett elkötelezetteket, hogy ne kövessék a farizeusokat és az írástudókat (2–11), majd a 13–39. versek kemény mondataival Jézus egyértelműen utóbbiak ítéletét hirdeti meg. Amit viszont a tanítványainak akar elmondani az ítéletről, már elkülönülten, az Olajfák hegyén hallgatják meg (24–25. rész). Az evangélium utolsó fejezeteire már határozottan elválik egymástól a Jézussal szemben lehetséges kétféle viszonyulás.

Végül szűrjünk le néhány gondolatot, amelyet érdemes megfontolnia a 21. századi keresztyén egyháznak, ha Jézus példázatos igehirdetésére figyel. Mindenekelőtt ne menjünk el gondolkodás nélkül azon tény mellett, hogy Jézus a Máté szerinti evangélium szerkezeti középpontjában példázatokban tanít. Klyne Snodgrass valószínűleg helyes úton jár, amikor azt állítja, hogy a példázatos gondolkodás ugyan mélyen áthatja az emberi kultúrát, mégsem ismerünk olyat Jézus előtt, de valószínűleg még utána sem, aki hozzá hasonló következetességgel, kreativitással és hatással használta volna a példázat műfaját.⁴⁰ Amikor Jézus mai követői sok templomban elvont és dogmatikus tanításokat hallgatnak, joggal merül fel a kérdés: nem szakadtunk nagyon messzire Urunk egyszerű és szemléletes, ugyanakkor a megszólított nagy erővel dinamizáló igehirdetésétől? Ideje lenne, az evangéliumi leírásokra figyelve, megkeresni a visszavezető utat a jézusi igehirdetési formákhoz!

A példázatos tanításban megfigyelt kettős hangsúly szintén irányt adhat az egyház mai szolgálatainak. Jézus mai követői számára nehezen leküzdhető kísértéssé válhat egyfajta kortárs marketingszemlélet, amely a Jézus mellett el nem kötelezetteket mindenféle jóval, örömmel, békességgel, gazdagsággal csábítja, míg azok vállára, akik már Jézus követői lettek, a tanítványi lét sokféle terhét halmozza. A Mt 13 példázataiból úgy tűnik, az Úr máshová helyezte a hangsúlyokat. A Vele szemben közönyös, vagy éppen ellenséges hallgatóságnak arról beszélt: az Ő személyében megjelent Isten országa a végső valóság. Aki ezt megveti, az önmagát ítéli el! A mennyei királyság gazdagságát viszont Ő maga nyitja meg hűséges követői előtt, amikor így szólítja meg az érteni vágyókat: „ti tehát halljátok meg” (18), értsétek és ismerjétek meg azokat az isteni titkokat, amelyeket a példázatok elrejtene az arra méltatlanok elől! Nem hallgatjuk-e el az evangélium egzisztenciális következményeit, és különösen is Jézus elutasításának ítéletét azok előtt, akik ma másban-másnál keresnek életet? És vajon buzdítjuk, biztatjuk, orientáljuk-e Jézus tanítványait az örömhírrrel, hogy milyen felbecsülhetetlen örökség részesei lettek? Ezekre a kérdésekre is választ kell adnunk, amikor ma Jézus példázatos igehirdetését olvassuk.

Pataki András Dávid

- ¹ David Wenham: *The Structure of Matthew XIII. New Testament Studies* 25 (1978–1979) 516–522. o.
- ² Az alábbiakban kiazmusnak, kiasztikus szerkezetnek nevezek minden olyan nyelvi-retorikai alakzatot, amely nyelvi (szavak, mondatrészek) vagy gondolati egységek fordított sorrendben történő ismétlésén alapul. Több kutató, pl. John Breck: *Biblical Chiasmus: Exploring Structure for Meaning. Biblical Theology Bulletin* 17 (1987) 70–74. o., különbséget tesz fordított parallelizmus (ABB'A') és kiazmus (ABCB'A') között azon az alapon, hogy utóbbi egy központi téma (C) köré szerveződik (71. o.). Bár ez az elkülönítés valóban hasznos lehet a kétféle alakzat hatásának megértésében, és bár a Wenham cikkében tárgyalt kiasztikus szerkezet megfelelne ennek a szűkebb definíciónak is, valószínűtlennek tűnik, hogy Máté hasonló megkülönböztetést alkalmazott volna; ld. pl. Paul B. Overland: *Chiasm*. In Tremper Longman III – Peter Enns (eds.): *Dictionary of the Old Testament. Wisdom, Poetry & Writings*. InterVarsity Press, Downers Grove 2008. 54–57. o.
- ³ A Wenham tanulmányában bemutatott szerkezetet D.A. Carson – Douglas J. Moo: *An Introduction to the New Testament*. Zondervan, Grand Rapids 2005. 139. oldalán szemléletesebb formában szereplő vázlatot követve, de azt kissé módosítva mutatom be. (A könyv magyarálat is megjelent: úk: *Bevezetés az Újszövetségbe*. Keresztyén Ismeretterjesztő Alapítvány, Budapest 2007.) A 2ab–5ab–2b'a' hármaszt külön is kiemelem, mivel ezek szinte három pilléreként hordják a gondosan felépített szerkezetet. 4a–4b, illetve 4b'–4a' példázatpárként kapcsolódik egymáshoz – ezért kerültek (Carson és Moo vázlatától eltérően) azonos szintre. A fenti kiasztikus szerkezetet tovább bővíthetjük, ha a narratív kerettel (1–3a és 53) kiegészítjük az elejét és a végét.
- ⁴ Említésre méltó kivétel Carson és Moo bevezetéstana (ld. 3. j.) mellett pl. Ulrich Luz: *Das Evangelium nach Matthäus (EKK)*. 2. Teilband. Benziger Verlag, Zürich 1990. 292–295. o.; Donald A. Hagner: *Matthew 1–13 (WBC)*. Nelson, h.n. 1993. 362–364. o.; Craig L. Blomberg: *Interpreting the Parables*. Apollos, Leicester 1990. 113–115. o. és Jürgen Roloff: *Jesu Gleichnisse im Matthäusevangelium. Ein Kommentar zu Mt 13,1–52*. Neukirchener, Neukirchen-Vluyn 2005. 5–6. o. Wenhamre is utalva az övéhez hasonló, de kevésbé részletekbe menően kidolgozott szerkezetet mutat be R.T. France: *The Gospel of Matthew (NICNT)*. Eerdmans, Grand Rapids 2007. 500–501. o.
- ⁵ Pl. Joachim Gnika: *Das Matthäusevangelium. Erster Teil*. Herder, Freiburg 1986. 473. oldalán jelzi kételyeit – ő a Mt 13,52-t „képes beszédként” (*Bildwort*) határozza meg. A Mt 13-ban hét példázatot lát még pl. Robert H. Mounce: *Matthew (NIBC)*. Hendrickson, Peabody 1991. 125. o.; és Hagner: *Matthew 1–13*. 362. o. Utóbbi a 401. oldalon „példázatos analógiaként” (*parabolic analogy*) határozza meg a házigazda példázatát. W.D. Davies – Dale C. Allison, Jr.: *The Gospel according to Saint Matthew (ICC)*. Volume II. T&T Clark, London 1991. 371. o. egyszerűen „mondásként” (*saying*) emlegetik ezt, és bár elismerik, hogy mások szerint ez is példázat, arra utalnak, hogy ennek nem a királyság a tárgya. (3. lj.) Azt azonban nem fejtik ki, hogy változtat-e bármit ez a tény a mondat műfaji meghatározásán. Ráadásul ez a megfigyelés csupán nyelvtanilag igaz, mivel közvetetten mégis a királyság eljövételének hatásáról beszél itt Jézus, ha a tanítvány oldaláról közelítve is.
- ⁶ A műfaji és tartalmi elemek, illetve a szimbolikus jelentőségű hetes számmal kapcsolatos elvárások keveredéséből fakadó ellentmondásokat jól szemlélteti Leon Morris: *The Gospel according to Matthew*. Eerdmans, Grand Rapids 1992. Szerinte Máté a 13. fejezetben hét példázatot közöl a magvetővel együtt (334. o.), mégis az 52. vers magyarázatánál már egy újabb, „kis példázatról” (*little parable*) szól (362. o.). Érdemes megjegyezni, hogy a Mt 13,52 műfajának kérdését érintő vita egy szélesebb problémakörre is rámutat. Amennyire hasznos volt ugyanis az exegézis számára a formakritika kidolgozása, annyi kárt okoz, amikor kutatók annak módszereit (ön)kritika nélkül alkalmazzák. Ez különösen is világos a példázat kutatás területén: Blomberg: *Interpreting*. 29–99. o. részletesen elemzi, hogy mennyi torzulást okozott az evangéliumok magyarázatában pl. az a modern szemlélet, amely Jézus példázatait anakronisztikus módon az arisztotelészi retorika irányutataibaiból és a 20. századi kutatók kritériumaiból összebarkácsolts Prokusztesz-
- ágyba próbálta beszorítani. Hasonló kritikával illeti az elmúlt század példázat kutatását nagyban meghatározó Jülicher–Dodd–Jeremias-féle exegetikai tradíciót Davies–Allison: *Matthew*. Vol. II. 378–382. o. és Ruben Zimmermann (Hrsg.): *Hermeneutik der Gleichnisse Jesu. Methodische Neuansätze zum Verstehen urchristlicher Parabeltexte*. Mohr Siebeck, Tübingen 2008 több tanulmánya. Konkrét példákra visszatérve: valóban jogosan vitatható lenne, hogy a 13,53-ban szereplő παραβολὰς körébe beletartozik-e az előző vers hasonló mondata, amikor az Újszövetség szövegében ugyanez a szó másutt közmondást (Lk 4,23) vagy jelképes kérdést (Mk 3,23) is jelölhet? (Összhangban a héber *masalla*, amelyben a jézusi példázatok gyökereznek.) Félő, hogy a magyarázók saját szűkre szabott definícióik rácsai között vergődnek.
- ⁷ M.J. Boda: *Chiasmus in Ubiquity: Symmetrical Mirages in Nehemiah 9. Journal for the Study of the Old Testament* 71 (1996) 55–70. o. tizenhárom kritériumból egyedül az arányosság kívánalmát (56. o.) nem teljesíti a tárgyalt rekonstrukció; vö. Overland: *Chiasm*. 55. o. Wenham hipotézisével kapcsolatban ezt a kritikát fogalmazza meg pl. Hagner: *Matthew 1–13*. 363. o. Rokon gondolat húzódik meg John Nolland: *The Gospel of Matthew (NICNT)*. Eerdmans, Grand Rapids 2005. 521–522. o. 4. lábjegyzetének felvetésében: ő a 10–17, a 34–35 és az 51. versek párhuzamba állításának jogságára kérdez rá, nem annyira terjedelmi, inkább tartalmi alapon; utóbbiban ugyanis még nem a sokaság, hanem a tanítványok kerülnek a fókuszba, és ószövetségi ige beteljesedéséről sincs szó. Végül azonban Nolland elfogadhatónak tart egyfajta párhuzamot (a tanítványok itt a sokaság ellenpárjaként jelennek meg). A 10–17. és az 51. versek szoros kapcsolatával később még foglalkozunk.
- ⁸ Megemlíthetjük például a széles körben kiazmusként azonosított 2Sám 21–24 két középponti egységét, Dávid két zsoldáránakét (22,1–21 és 23,1–7); vö. Meir Sternberg: *The Poetics of Biblical Narrative. Ideological Literature and the Drama of Reading*. Indiana University Press, Bloomington 1985. 40. o. és A. A. Anderson: *2 Samuel (WBC)*. Word, Dallas 1989. 248, 281–282. o. Hasonlóan aránytalan kiazmusként írja le pl. Richard J. Bauckham: *Jude, 2 Peter (WBC)*. Nelson, h.n. 1983. 3–6. o. Júdás levelének szerkezetét (bár ő a kiazmus szót csak fenntartásokkal használja erre a 6. oldalán).
- ⁹ Boda: *Chiasmus*. 57. o.
- ¹⁰ Elfogadva a Nestle–Aland²⁷ Újszövetség-kiadás szövegbeosztását, az idézeteket külön mondatként számolva.
- ¹¹ A fenti vázlatot Matthias Konradt (akkor még berni) professzor a 2007. május 14-én Budapesten, a Károli Gáspár Református Egyetem Hittudományi Karán tartott „*Neue Wäzner in Gottes Weinberg*” című előadásában mutatta be.
- ¹² Ulrich Luz: *Das Evangelium nach Matthäus (EKK)*. 1. Teilband. Benziger Verlag, Zürich 1985. 185–187. o. Aránytalanságot Luz rekonstrukciója is tartalmaz, amikor a Mt 5,17–20-at a 7,12-vel állítja párba. Érdekes módon az ő felosztásában ezek a versek ugyanazt a bevezető és lezáró funkciót töltik be a beszéd főrészéhez képest, amit Wenham strukturális elemzésében a 13,3–9 és a 13,52.
- ¹³ Wenham: *Structure*. 519–521. o. Nolland: *Matthew*. 528. o. a magvető példázatának Máté-féle strukturálásában is elképzelhetőnek tartja a kiasztikus szerkesztést: míg a példázat első háromféle magja egyre közelebb kerül a célhoz, hogy termést hozzanak, addig a negyedik, jó földbe hullt vetés három egymást követő példája egyre alacsonyabb hozamot ad.
- ¹⁴ C.B. Lohr nyomán. Az elképzelés leírását, támogatóit és kritikáját ld. Scot McKnight: *Matthew, Gospel of*. In Joel B. Green – Scot McKnight (eds.): *Dictionary of Jesus and the Gospels*. Intervarsity Press, Downers Grove 1992. 526–541. o., az 529–530. oldalán. Bár McKnight kritikai megjegyzései megalapozottak, mégis, legalább az öt nagy tanítási egység tekintetében, feltűnnek a kapcsolatok, pl. a boldogmondásokkal kezdődő, a mennyek országának földi megjelenését hirdető Hegyi beszéd (5–7) és az utolsó nagy beszédblokk, a jaj-mondásokkal bevezetett, az Emberfia ítéletre eljövételét megjelölő apokaliptikus ígéhirdetés (23–25) között. Az elmélet magyar képviselője Benyik György: *Az újszövetségi Szentírás keletkezés- és kutatástörténete. 2. Introductio specialis*. JATEPress, Szeged 1996. 53–54. o.
- ¹⁵ Erre nem felel Davies és Allison egyébként a kommentátorok körében népszerű hármas szerkezeti felosztása sem (ld. *Matthew*. Vol. II. 370–372. o.), pedig ők a fejezet kétféle osztását (sokaságnak és tanítványoknak mondott ígéhirdetésre) éppen azért nem fogadják el, mert szerintük ez szerkezetileg elválasztja egymástól a példázatot a

- magyarázatától. Valójában azonban, mint láthattuk, Wenham felosztásában a fejezet mindhárom példázatmagyarázatát kiemelten kezeli. A magyarázatok kiemelt szerepére később még visszatérünk.
- 16 A kérdésre Luz idézett kommentárja 2. kötetében (*Matthäus*. 2. Tbd.), a 333–334. oldalon hívja fel a figyelmet, és ő maga is hasonló megoldásra jut. Luz arra is utal, hogy a 35. vers zsoldárírdézetében – azaz a fejezet Wenham szerinti középpontjában –, szintén a *κεκρυμμένα* szó szerepel.
- 17 Luz: *Matthäus*. 2. Tbd. 349. o. 5. lábjegyzet. Az, hogy az *ἐν τῷ ἄρρῳ* kifejezés látszólag „keresztbeköti” a mustármag és a földbe rejtett kincs példázatát, megfelelhet Wenham azon felismerésének, hogy Máté itt két példázatpárként állítja szembe a két-két minipéldázatot, így nem teljesen őrzik meg önállóságukat a kompozícióban sem. (Szemben Carson–Moo említett szerkezeti leírásával.) Mindenesetre a szókapcsolatok érthetlenné teszik Hagner: *Matthew 1–13*. 363. o. megjegyzését, hogy ezeket a példázatokat semmi sem kapcsolja egymáshoz. Éppen itt figyelhető meg a kiasztikus szerkesztésnek az a speciális módja, amelyben hangsúlyos szavak tükrözése vezet a szabályos kompozícióhoz (antimetabolé), mint a 14–15. versekben szereplő Ézsaiás-ídézetben is, amely talán a fejezet felépítésének motiválója is lehet. Hasonlóan erős kapcsolatot hoz létre a konkoly és a halászháló példázata között a *συλλέγω* ige (háromszor a konkoly példázatában, kétszer annak magyarázatában, egyszer a halászháló példázatában).
- 18 E tanulmány kereteit szétfeszítené, és nem is célja, hogy a Mt 13-at érintő forráskritikai kérdésekben állást foglaljon. Azt mindenképpen szeretném leszögezni, hogy nem látom indokoltnak szembeállítani Máté szerkesztői munkáját és a lejegyzett példázatok jézusi eredetét és értelmét. Hallgatói–olvasói számára Máté Jézustól származó anyagát is elrendezhette úgy, hogy az összhangban legyen az eredeti jézusi tanítás üzenetével; sőt valószínűsíthetjük, hogy éppen azzal a céllal formálta egységgé az átvett beszédanyagot, hogy hiteles képet nyújtson Jézus igehirdetéséről. Elie Assis: *Chiasmus in Biblical Narrative: Rhetoric of Characterization*. *Prooftexts* 22 (2002) 273–304. o. számos öszövettségi példa alapján ameltett érvel, hogy a bibliai elbeszélésekben a kiasztikus szerkesztés az ábrázolt szereplő tudatos cselekvését vagy megfontolt beszédét jelzi. Nem ésszerűtlen a gondolat, hogy az evangélista hasonló céllal szerkesztette meg a nyolc példázatot tartalmazó kettős igehirdetést.
- 19 Az Újszövetségben járatos olvasónak ez azért nem tűnik fel, mert különösebb reflexió nélkül „beolvaszuk” Máté szövegébe azt, amit a párhuzamos szinoptikus helyek, Mk 4,14 és Lk 8,11 magyarázatából ismerünk. Pedig a Mt 13,18 a „magvető” példázataként azonosítja a történetet, majd a 13,19–23 minden mondata „az ígét hallgatóról” szól, csak ebben az összefüggésben ismerhetjük fel a „mag”, azaz az „ige” szerepét. Luz: *Matthäus*. 2. Tbd. 316. o. szerint a „mag” az igehallgatóra vonatkozik, ez azonban a 19. vers fényében, ahol Jézus az igehallgató „szívébe” vetett magról beszél, nehezen tartható magyarázat.
- 20 Luz: *Matthäus*. 2. Tbd. 331–332. o.; David Wenham: *The Parables of Jesus*. InterVarsity Press, Downers Grove 1989. 53–54. o.
- 21 France: *Matthew*. 522–524. o.; Morris: *Matthew*. 352–353. o.
- 22 Davies–Allison: *Matthew*. Vol. II. 370–372. o.
- 23 Bár a szó ókori használatát és a Jézus alkalmazta képet tekintve pontos lehet a hagyományos „éléskamra” fordítás is, a 21. századi olvasó számára mégsem fejezi ki igazán az eredeti kifejezés példázatbeli súlyát. Itt (akárcsak a 12,35-ben) feltehetőleg nem a „spájon” mint helyiségen van a fókusz, hanem a féltve őrzött értékek helyén; vö. Johannes Eichler – Colin Brown: *Possessions, Treasure, Mammon, Wealth, Money*. *θησαυρός*. In Colin Brown (ed.): *The New International Dictionary of New Testament Theology. Volume 2: G – Pre*. Paternoster Press, Carlisle 1986. 829–836. o.
- 24 Ezek a példázatok tulajdonképpen Péternek a Mt 19,27-ben elhangzó kérdését előlegezik meg.
- 25 Ezen a ponton szembevetnő a párhuzam a Mt 5,17–20 gondolataival!
- 26 Luz: *Matthäus*. 2. Tbd. 307. o. 66. lj. bemutatja a különböző kutatók hozambecsléseit, ezek közül a legmagasabb szálanként 60–70 maggal számol; ókori leírások és modern kísérletek egyaránt 30 körüli átlagot mutatnak. Százszoros termék szerint csak akkor képzelhető el, ha több szála szétágazó búzanövényt feltételezünk. Davies–Allison: *Matthew*. Vol. II. 385. o. több példát hoz arra, hogy későbbi zsidó és keresztyén szövegekben a szélsőségesen gazdag termék az eljövendő messiási korszak egyik jele lett. Bár igazat kell adnunk nekik abban, hogy ezekhez az erősen túlzó forrásokhoz képest a magvető példázatában a hozam nagyságrendje nem tűnik rendkívülinek, azt mindenképpen elmondhatjuk, hogy Jézus a természetben kivételesen elképzelhető legnagyobb termésről beszél itt.
- 27 Luz: *Matthäus*. 2. Tbd. 333. o.
- 28 Sokatmondó tény, hogy a négyből három példázat záróképe az öszövettségi eszkatológia, és ezáltal az apokaliptika szimbolikájához kapcsolódik: a bőséges termés Isten áldását jelzi (1Móz 26,12; Zsolt 107,37), az aratás a bekövetkező ítélet bevett képe (Ézs 17,5; Jer 51,33; de vö. Ézs 27,12, ahol egyben a szabadtást is hirdeti), a terebélyes fa pedig Isten eljövendő, dicsőséges királyságát jeleníti meg (Ez 17,22–24). Talán még a kovász példázatában említett „nagyüzemi mennyiségű” (40 liter) liszt is annak a jézusi tanításokban gyakran megjelenő eszkatologikus vendégségnek (Mt 8,11; 22,1–14; 26,29) az előkészítését juttathatja eszünkbe, amely szintén öszövettségi képi előzményekre vezethető vissza (Ézs 25,6; 55,1–2).
- 29 Morris: *Matthew*. 352–353. o. Amíg a sokaságnak azt hirdeti ez az összefüggés, hogy a reménységeikben élő eszkatologikus valóság ebben a lenézett igehirdetésben valósul meg, addig a tanítványok számára fordított jelentőségű a kontinuitás: akit követnek, abban – a látszat ellenére – elképzelhetetlen gazdagság részeseséi lettek.
- 30 A három jelenetet némileg eltérően határozza meg Luz: *Matthäus*. 2. Tbd. 321–322. o. és Blomberg: *Interpreting*. 197–198. o.
- 31 Blomberg: *Interpreting*. 197–200. o.
- 32 D.A. Carson: *The OMOIOΣ word-group as introduction to some Matthean parables*. *New Testament Studies* 31 (1985) 277–282. o. A cikk arra a következtetésre jut, hogy az igealak használatával maga Máté különbözteti meg egymástól a realizált és a jövő idejű eszkatológiát tartalmazó példázatokat.
- 33 Ilyen a fejezetben a búza és konkoly után következő öt példázat. Carson a 280. oldalon részletesebben is foglalkozik a halászháló példázatával, hiszen az láthatóan az ítéletre utal, ezért a jövő idő használata lenne megfelelő. Bár Carson magyarázata kicsit erőltetettnek tűnik (a példázat tárgya szerinte az, hogy az utolsó ítélet milyen helyzetben fogja érni a királyságot), éppen eddigi megfigyeléseink összefüggéseiben tetten érhetjük, miért használja Máté az általános *ἔσται* kifejezést. A halászháló képe ugyanis nem az ítélet konkrét eszkatológiai végbemenetelét írja le, hanem a királyság értékét: azt a kijelentést hangsúlyozza, hogy a mennyek országának lényegétől idegen a jó és a rossz keveredése – ellentétben azzal, amit most látunk!
- 34 Carson: *OMOIOΣ word-group*. 281. o. megjegyzése az aorisszal bevezetett példázatokról tökéletesen összecseng azzal, amit a magvető példázata kapcsán megállapítottunk a hitetlen hallgatók ítéletéről: „he [Matthew] uses the aorist to affirm that *Jesus* claims the kingdom has already dawned in his own mission, and therefore failure to recognize it in *Jesus’ day* was already a mark of spiritual hardness.” (Carson kiemelései)
- 35 Igaz, hogy a halászháló példázatának magyarázata kizárólag a „gonoszok” sorsáról szól, de róluik éppen azt mondja, hogy őket „elkülönítik” az igazaktól – ez garantálja, hogy a „fogás” valódi értékét semmi sem vonhatja többé kétségbe. Az üzenet megint egyértelmű: a mennyi királyságban csak időlegesen jelenhet meg a rossz!
- 36 Ezeknek a párbeszédeknek a jelentőségét erősíti meg France (*Matthew*. 498–499. o.) megfigyelése is: Máté az összes többi nagy jézusi tanítói beszédben összefüggő monológ formájában írja le Jézus igehirdetését, itt viszont ezek a dialógusok meg-megszakítják és egyben ki is egészítik a tanítást. (France kivételként említi a 18,21–22-t; ezt kiegészíthetjük 24,1–4a-val, ha France felosztásával szemben a 23–25. részekben egyetlen, az ítéletet meghirdető prédikációt látunk, amely két részben hangzik el – a 13. fejezethez hasonlóan. Mindenesetre Máté nagy beszédblokkjaiban ritka és ezáltal hangsúlyos az ehhez hasonló töréspont.)
- 37 Hasonlóan szemléltetik az emberi passzivitás és aktivitás kettősségét a mustármag–kovász, illetve az elrejtett kincs–drágagyöngy példázatpárjai. Míg előbbieken a mennyek országa „viszi véghez a munkáját”, utóbbiakban azt figyelhetjük meg, hogy az Isten felfedezett gazdagsága hogyan indítja cselekvésre az embert.
- 38 Az „ezeket” a szövegösszefüggés alapján valószínűleg a Jézus tetteiben (11,20–24) önmagát kijelentő Istenre (11,27) vonatkozik.
- 39 Ld. pl. Morris: *Matthew*. 333. o.
- 40 Klyne Snodgrass: *Stories with Intent. A Comprehensive Guide to the Parables of Jesus*. Eerdmans, Grand Rapids 2008. 37–38. o.